„Ami nem is jó, azt is, most is értem”

Kulturális és szociálpszichológiai kérdések a mai magyar cserkészetben

„Dús örökséget nem adhat apátok:
Csak ami voltam, azt hagyom reátok,
De hogyha (Isten adja!) megfogan,
Boldog lesz tőle késő unokátok.

Csak ami vagyok: azt, hogy szépen éltem,
Igaztól, jótól, széptől sose féltem,
De ami nem szép, ami nem igaz,
Ami nem is jó, azt is, most is, értem.”
(Sík, 2003, 95–96. o.)

A következőkben valóban elméleti munkát várjon tőlem az olvasó, tehát nem gazdasági, politikai és egyéb kérdésfölvetéseket, hanem a világcserkészet és a magyar cserkészet elméletét érintő implikációkat. Bár lassan négy éve gyakorlatilag szabadúszóként járom e testvérvilágot, mégis – és talán éppen ezen autonómia révén – élesebben látom azokat az anomáliákat, amelyeket a szorosabb kisközösségi létben élő vezetőtársaim aktuál-problémái elfödnek. Az a kötelességérzés – Márai Sándor kifejezésével: „Pflichtgefühl” – vezetett e munka létrehozására, mely fogadalmunkkal elévülhetetlen karakterként pecsételődik lelkünkbe, sőt, egyes gyermekeknek már jóval korábban is.

Elvek és utak

„A cserkész egyeneslelkű és feltétlenül igazat mond” – írja első törvényünk, és valóban, milyen örökérvényű kötelem ez… Jelenlegi gazdasági válságunk mögött – mondják a kutatók – komoly morális válság húzódik. Olyan – már Németh Lászlótól és Hamvas Bélától ismert – morálfilozófiai folyamatnak vagyunk szemtanúi, mely a demokrácia értékrendjébe tartozó empátiát és mértékletességet a kapitalizmus technokrata, kleptokrata elveire cseréli. Legtisztább verbális megnyilvánulása ennek a hazugság, maga a háttérenergia pedig a ferdelelkűség. Az egyenes és a ferde két jelzőfénye – az út metaforáján keresztül – egészen a *Biblia*ig vezet. A szent szöveg – testvérmozgalmunk közös krédója – így szól Máté által: „…tágas az a kapu és széles az az út, a mely a veszedelemre visz, és sokan vannak, a kik azon járnak.” *(1)*

A nehezebb út, a szűkebb ösvény tehát a miénk, a nemzetközi cserkészet – az 1907-es Brownsea-tábor óta eltelt – 103 esztendeje ezt tökéletesen tükrözi. Ortega y Gasset (2001, 9. o.) az ortodox buddhizmus két fogalmát, a Mahayanát (nagy szekér), és a Hinayanát (kis szekér vagy gyalogösvény) értelmezi – annak érzékeltetésére, hogy „az a döntő, életünket melyikre tesszük a kettő közül, arra-e, mely az erőfeszítések legtöbbjét követeli, vagy arra, mely a legkevesebbel is beéri”. Mintegy válaszul Robert Frost (1990, 230. o.) – az amerikai modernség kiváló költője – így fogalmazza meg ugyanezt: „Két út vitt át a fák sűrűjén, / S a ritkábban járt lett az enyém, / A különbség ebben áll csupán.” Nem lehet véletlen, hogy N. H. Kleinbaum világhírűvé lett ifjúsági regényében, *A holt költők társaságá*ban szintén megidézi e költeményt, mintegy szellemi alapként saját szövegének ideológiai horizontjába.

A cserkészet egy, a fentiekhez hasonló – „vékonyösvényes” – gondolkodásmód, mely mindig a nemesebbet helyezi gyújtópontba, még ha az is a nehezebb; megfigyeltem ezt számtalan helyen: az egyházi gimnáziumoktól az egyházi egyetemeken át különféle szerzetesrendi plébániák közösségéig. Végül pedig még egy területen vizsgálódtam a világban járva, s talán ez volt a legmeghatározóbb: az egyenruhámra tekintő szemekben. Sajnálatos módon a cserkész-gondolkodás ma már nem örvend általános tiszteletnek. Az idősek szemében még helyenként tisztelet, ám többször – félreértésben gyökerező – dühös utálat tárgyai vagyunk, a fiatalokéban pedig a röhejé, a szánalomé. Az egyenes lélek válasza erre nem lehet más, mint Bandié, az orwelli állatfarm lováé: „majd még keményebben dolgozom”. Persze nem a buta ideológia-követés a helyes út, mint azt a sztahanovista ló esete példázza, de nem is a feladás szellem- és léleköző diszharmóniája. Ellenkezőleg: egyenes lélekkel Isten- és emberszeretetben gyökerező hitünk megvallása.

Itt kapcsolódhatunk némileg a hit és a vallás differenciájának kérdéséhez is, melyre nemrég a Zoborhegy téri Regnum Marianum Plébánia nagyhatású prédikátora, Ottó Rezső oly kiválóan rávilágított. A hit – mint a transzcendencia létének tételezése, esetleg dogmatikai alapismeretek birtoklása – még nem tesz vallásossá. A vallás szó gyökere a vallani, a megvallani formák szemantikájában áll; a hit elmélyült, vallásos formája tehát a tanúságtételben, a példamutatásban nyeri el lényegét. Fontos, hogy lássuk: a mozgalomban oly sokat emlegetett (talán már-már elcsépelt) fogalmak mögött, mint példamutatás, erkölcsi nevelés, keresztény hitünk évezredes hagyománya áll. Ez a Sík Sándor-i, Puszta Sándor-i lelki örökség vigyázza „igaz”-ságunkat: egyeneslelkűségünket és feltétlen igazmondásunkat.

Problémák és megoldások

Freud (1982, 329–405. o.) még ma is óriási jelentőségű tanulmányában kifejtett nézetei a kultúrán belüli rossz közérzetről javarészt a normák rendszerét teszik felelőssé a szorongó modern ember kínjaiért. Nem hiszem, hogy ezt – mai helyzetemre való tekintettel – módom volna érdemben vitatni, ám a freudi meglátások újraolvasása arra mégis alkalmasnak tűnik, hogy felülvizsgáljuk a cserkészet normatív kereteit, tehát hogy milyen gátakkal igyekezünk (vagy jobban mondva törünk – sokszor teljesen öntudatlanul) a személyiség(ek) elnyomására, milyen mértékben téve ezzel haragvóvá és/vagy szorongóvá saját ifjúságunkat. A kortárs kultúra kihívásaitól való depresszív és/vagy neurotikus elfordulás helyett legyünk tehát igaz(ságos)ak szinkron és diakron értelemben egyaránt! Hadd idézzem itt Gergely Ferencet, a magyar cserkészet történetének monográfusát: „élő, eleven, megújulásra képes mozgalom csak a társadalomba szervesen beépülve létezhet, mert abból támadt, annak segítségével, ellenőrzésével és egyben megújításával érhet el lényeges eredményeket. Egy, a társadalomtól eltávolodó, annak mindennapjaival rendszeresen nem érintkező, gondjaival, örömeivel, megoldandó feladataival nem ismerkedő mozgalom éltető erő nélkül marad, elsorvad, életidegenné válik.” (*Gergely*, 1989, 388. o.)

Érdemes volna például átvizsgálni szexuális normáinkat Baden-Powell *Scouting for Boys* (1908) című munkája és más tanulmányai *(2)* alapján. Ezen felül nem szükséges, sőt, nem is szabad hiúságból vagy sznobizmusból (esetleg kulturális szorongásból) elmennünk a B. P. *(3)* nemiségét taglaló szakirodalmak, vitairatok, tanulmányok és állásfoglalások mellett sem. Hadd említsem máris a legfájóbbat. Tim Jeal (1989) rettentően zsurnalisztikus monográfiája szerint Baden Powell elfojtott homoszexuális (’repressed homosexual’), ezt azonban semmilyen meggyőző érvvel nem sikerült alátámasztania. William Hillcourt (1992), aki Olave Baden-Powell közreműködésével írta meg monográfiáját, már semmilyen utalást nem tesz a remek férfiú homoszexualitására vonatkozó-

an, sőt, kiemeli mély érzelmi viszonyulását feleségéhez: „his mind was filled with thoughts of her”.

Ilyen és hasonló zsurnalisztikus-retorikus támadások a magyar cserkészetet, illetve a magyar cserkészet vezető elméit is érték. A megoldás azonban nem a hallgatás. Éppen ellenkezőleg! A védekezésen innen és túl törekednünk kell, hogy megismerjük azt a szexuálpszichológiai problematikát, ami ma jelentőséggel bír, hiszen mi, magyar cserkészek mindig is hajlamosak voltunk tíz-tizenöt éves irodalmak alapján tájékozódni, mi több: ezek alapján tényeket közölni, noha sok esetben premisszáink egy korábbi horizontban már régen szétfutott vagy mutálódott problémára alapultak. Így nyilván lehetetlen volt határozott és gyors lépéseket tenni. Mindehhez azonban először is el kell ismernünk: vannak problémáink. Ez nyilvánvalóan nagyon nehéz, hiszen azt jelenti: többé nem álcázhatjuk valamiféle indokolatlanul támadott, szegény, szerencsétlen, szűz terepnek saját angyali tevékenységünket. Minthogy nem is az.

Meg kell tehát tanulnunk a nemzetközi és a magyar diskurzusból egyfelől kivédeni a cserkészetet ért igazságtalan vádaskodásokat, másrészt meglátni hibáinkat, melyek lényegi orvoslása a módszertan(ok) folyamatos revízióját és átalakítását, nem pedig restaurációját kívánja meg. Hogy a cserkészet problémái globálisak vagy lokálisak – miként ezt a kérdést az utóbbi években többen is feltették nekem –, sajnos nem tudom egyértelműen és mindenre kiterjedően megválaszolni. Azt azonban már sejteni engedi a mozgalomban töltött közel tizenöt évem tapasztalata, hogy a cserkészet alapvető problémái nem választhatók el az ifjúság világszintű problémáitól, miként a művészet sem független a szociálpszichológiától. Ami tehát lokális, az talán éppen csak az, ami egyben kultúra-specifikus is, hiszen mindenhol más esetek fordulnak elő; más időszakokban más problematikák virágoznak. Mégis meglehet, hogy a kamaszság örök ügye csupán egyetlen gyökérből táplálkozik.

„Élő, eleven, megújulásra képes mozgalom csak a társadalomba szervesen beépülve létezhet, mert abból támadt, annak segítségével, ellenőrzésével és egyben megújításával érhet el lényeges eredményeket. Egy, a társadalomtól eltávolodó, annak mindennapjaival rendszeresen nem érintkező, gondjaival, örömeivel, megoldandó feladataival nem ismerkedő mozgalom éltető erő nélkül marad, elsorvad, életidegenné válik.”

Aki 2002 óta valamikor ellátogatott az USA-ban megrendezésre kerülő East Lansing Michigan találkozók egyikére, megdöbbenve tapasztalhatta, hogy a táborokban – legalábbis az amerikai gyerekek körében – nem okoz különösebb problémát a dohányzás (illetve annak visszaszorítása). Ezen azonban nincs mit csodálkozni, a dohányzás világhírét szolgáltató USA már a hetvenes évek előtt megkezdte dohányellenes kampányát, s mára a dohányzás szinte teljesen kultúra-idegen aktussá vált. A mimikriben, tehát a társadalmi szereptanulásban, egyfajta „szociomimézisében” a gyermekek más minták modellezésére törnek. Probléma tehát van; nem veszett el, csak átalakult. A mellékhelyiségek szeparációjában például nem a nálunk megszokott általános nemi identitás (férfiság és nőiség) a meghatározó, hanem az életkorok. A megkülönböztetés itt a fiatalokat és az idősebbeket célozza, ezt pedig nem tudom másként értékelni, mint a pedofília elleni védekezésként. Ugyanígy, vagy talán még jobban meglepődik az ember az óvszer- és tűcsere-automaták láttán; sokakat valamiféle multikulturális undor fog el, és ilyenkor képesek megfeledkezni arról, hogy egy nemzetközi, tíz- vagy százezres méretű jamboree-n ezek az előkészületi szerveződések a 21. században sajnos már maguktól értetődnek.

Azt gondolom, nem az a megoldás, hogy a multikulturalizmus és a globalizáció, illetve a modern kori „istentelenítés" és a folyamatos politikai huzavonák miatt elkeseredett és szenvedélyek rabjává vált embereket egészségesként kezeljük – felfüggesztve ezzel saját történeti és elméleti legitimitásunkat –, továbbá azt sem látom célravezetőnek, ha az előkészületi szerveződéseket próbáljuk lebombázni PR- és marketing, erkölcsi és ideológiai okokra hivatkozva. Egyszerűbben: nem hiszem, hogy egy táborban senki sem vágja majd el az ujját pusztán csak azért, mert otthon hagyjuk az elsősegélyládát. Ehelyett a gyökerekig kell leásnunk és egymással kell diskurzust kezdeményeznünk (majd csak azután a nagyvilággal), a rendszer belső sérüléseit immanens kutatással kell diagnosztizálnunk és közösségünk – önmagára irányuló, saját magával szemben szigorú – felülvizsgálatával. Ez a revízió remélhetőleg meg fogja mondani, mit is kell tennünk. Tényleg, őszintén remélem.

Sikerek

Utolsóként hadd szóljak még valamiről, ami szintén a szívügyem. Az említett anomáliák mellett ugyanis érdemes jelezni – különös tekintettel a világ főcserkészének 1935-ös *Scouting Round the World* című írására –, hogy (magyar) mozgalmunk olyan nemzetközi kapcsolatokkal rendelkezik, mint Tóth György (George Tóth), az „amerikanisztikás" magyar értelmiségi, aki kétnyelvűként és globális erkölcsi identitása ('the scout identity') révén perfektül beszéli a kulturális poézis, ily módon az együttműködés nyelvét.

Óbudáról most már sokadszorra indul kontingens Amerikába (az említett East Lansing találkozókra), jórészt Tóth anyaországi és külhoni közvetítésének eredményeként. Felbecsülhetetlen a jamboree-felkészülés(ek)ben az ilyen – kulturális tapasztalat jelentette – előny, miként a nemzetközi, kultúraközi találkozások produktuma is, s nem csak ideologikus és historikus értelemben, de leginkább az emberi lelkekben. Nem pusztán egy érzékenység-, egy műveltség-eszmény felé mozdult el tehát a magyar cserkészet, amikor bekapcsolódott a 'scouting' interkulturális diskurzusába, de ugyanakkor egy igazabb európai, s ily módon fokozottan reprezentatív magyar lét, összességében pedig egy intellektuális világpolgárság megteremtése felé. „A cserkész minden cserkészt testvérének tekint." Ez a független testvériségre szólító törvény szinte teljesen ismeretlen – egyes értelmezések szerint belterjes politikai posztulátum, illetve vallási-ideológia princípium – volt számunkra. S noha ez utóbbi megfontolások többségét mindig igaztalannak találtam, Anna K. Nardo kifejezését citálva: „a játéktér megnyitásával" mindenképp közelebb jutottunk a törvény által megkívánt testvér-eszményhez.

Történeti s elméleti háttérként idézem Dessewfy Gyula nemzetgyűlési képviselő úr 1946. augusztus 7-i interpellációját (idézi: *Bakay*, 1989, 175. o.): „a cserkészet egy nagy nemzetközi világszövetség, egy nagy nemzetközi intézmény, amely évtizedek óta neveli azt az európai emberséges embert, akinek az eszményeit az Atlanti Charta és az Egyesült Nemzetek Szövetsége (UNO) képviseli… A cserkészetnek megvannak a nemzetközi szabályai, de megvan a szellemi és lelki tartalma is. Ezt a szellemi és lelki tartalmat pedig senki meg nem változtatja…"

*

Kultúr(a)kritikusként azt az elvet szoktam szem előtt tartani, hogy „az a legerősebb ember, aki legyőzi önmagát". Azt gondolom ugyanis, hogy a kritikai tisztánlátás érdekében saját könnyeinket és elfogódottságunkat is le kell törölnünk az értékelés nagyítólencséjéről. Mint azt a metafora is sugallja: a kritika mindig nagyítás, hiszen „a részletekben megbúvó ördögöt" kívánja meglátni. Jelen dolgozatomban is különféle hangsúlyok társultak az egyes súlyokhoz, emellett sok mindenről hallgattam is, de talán ezek később ugyanúgy hatni fognak, mégpedig éppen az (el)hallgatás retorikája által.

Mindent egybevetve: szükségét látom, hogy cserkészet-elméletet (s így hasznos kultúr(a)-elméletet és -történetet) írjunk, mert – feltéve, hogy nem pusztán egy önmagáért folyó végtelenített disputa lesz belőle – feltámaszthatjuk, s akár új alapokra fektethetjük egész globális és magyar ifjúságszervező, ifjúságnevelő munkánkat.

Jegyzet

(1) Mt 7, 13 (Károli Gáspár fordítása).

(2) Yarns for Boy Scouts (1909); *Handbook for Girl Guides* (Agnes Baden-Powellel, 1912); *Boy Scouts Beyond The Sea: My World Tour* (1913); *The Wolf Cub's handbook* (1916); *Girl Guiding* (1918); *Aids To Scoutmastership* (1919); *What Scouts Can Do: More Yarns* (1921); *Rovering to Success* (1922); *Scouting and Youth Movements* (1929); *Scouting Round the World* (1935); *Last Message to Scouts* (1939).

(3) Ejtsd: Bípí. Baden-Powell beceneve, de köteteinek borítóján is ezt használta.

Irodalom

Bakay Kornél (1989): *Ragyogj, cserkészliliom!* Metrum Kiadó, Budapest.

Freud, S. (1982): *Rossz közérzet a kultúrában.* In uő: *Esszék*. Budapest. 329–405.

Frost, R. (1990): A nem járt út (The road not taken). In Ferencz Győző (szerk.): *Amerikai költők antológiája*. Európa Könyvkiadó, Budapest. 230.

Gergely Ferenc (1989): *A magyar cserkészet története 1910–1948*. Göncöl Kiadó, Budapest.

Hillcourt, W. (1992): *Baden-Powell: The Two Lives of a Hero.* Gilwellian Press, New York.

Jeal, T. (1989): *Baden-Powell*. Hutchinson, London.

Ortega y Gasset, J. (2001): *A tömegek lázadása.* Farkas Lőrinc Imre Kiadó, Budapest.

Sík Sándor (2003): *Örökösök*. In uő: *A kettős végtelen*. Ecclesia Kiadó, Budapest. 95–96.

Soltész Márton
Károli Gáspár Református Egyetem, BTK

A Gondolat Kiadó könyveiből